

CSALÁDI MUNKAMEGOSZTÁS FELSORÁKOSON

GAZDA KLÁRA

A munka fogalmába a hagyományos paraszti értelmezés szerint egyaránt beletartozik a konkrét termelőtevékenység, s az azt megkönnyíteni, eredményessé tenni igyekvő kultikus cselekedetek sora. A dolgozó nép életének e döntő fontosságú eleme számos társadalmi vonatkozást hordoz magában. Mint a közösség értékrendjének, erkölcsi tartásának alapja, meghatározó szerepet tölt be az emberi kapcsolatok alakulásában és azok rendszerében, így a párválasztásban, a család tagjainak egymáshoz való viszonyában, a gyermeknevelésben. Eszerint a munka végzésére létrejövő szűkebb vagy tágabbkörű közösségek, ill. az idők folyamán állandósuló, rendszeressé váló munkaszervezeti formák nemcsak gazdasági, hanem társadalmi intézmények: találkozási, szórakozási alkalmak is, melyek kiváló keretet biztosítanak az anyagi és szellemi műveltségjavak továbbadására, áthagyományozására.

Nem csoda, ha a néprajztudomány fiatalabb ága, a társadalomnéprajz egyre fokozottabban kezd felfigyelni e kérdéscsoportra. A munkaszervezeti formák mibenlétét, megválasztásuk ok-okozati összefüggéseit a magyar szakirodalomban a legteljesebben Szabó László taglalta.¹ Szabó abból az alaptételből kiindulva, hogy az egyén életmódjának, birtoklásának és gazdálkodásának keretet adó legkisebb egysége a család, a munkaszervezeten belül családi és a család körét meghaladó munkaformákat különböztet meg. Utóbbiak alapulhatnak mellérendeltségi (népi társasmunkák) és alárendeltségi (feudális vagy kapitalista jellegű) viszonyon. Megválasztásukat több tényező befolyásolja: a munkaeszközök fejlettségi foka, a történelmi, földrajzi és társadalmi környezet, az etnikai sajátosságok és interetnikus kapcsolatok, a családszervezeti problémák, sőt bizonyos fokig a véletlen is.² Ennek összefüggéseire keres választ Kolozsvár környéki kutatásai során dr. Kós Károly is.³

Bár Szabó László kijelölte a téma monografikus elemzésének szempontjait, átfogó munkák helyett, esetleg azok előzeteseiként eddig csupán csak részlettanulmányok láttak napvilágot.⁴ Ilyen a jelen dolgozatom is, mely az erdővidéki Felsőrakoson vizsgált munkaformák egyikét, a családi munkákat tárgyalja.⁵

A falu és lakói

Felsőrákos Erdővidék központi településétől, Baróttól 5, a Brassó—Segesvár közötti fővasútvonaltól szintén 5 (állomása Ágostonfalva), a régi Miklósvár fiúszék falvai felé vezető országúttól 2,5 km-re fekszik. Egykor itt vezetett keresztül a Háromszéket Udvarhelyszékekkel összekötő út, amely később 6 km-rel arrább, Vargyasra helyeződött át. A falu szomszédaitól eltérően nem a székely székekhez, hanem Felsőfehér vármegyéhez tartozott, tekintve, hogy lakóinak túlnyomó többsége a vargyasi Danielek jobbágya, zsellére volt.⁶ A jobbágyfelszabadítás után ez a viszonylagos társadalmi egység annyiban módosult, hogy három népesebb, életmódjában egymástól csak részben különböző vagyoni állapotú réteg alakult ki: a nincstelen *zselléreké* (10—15%, 1944-ben 20 család); a kevésföldűeké, akiket pár holdas birtokuk nem tartott el (kb. 10—15%), és a *középarányosoké* (kb. 60%), akiknek többsége éppen csak megélt a földjéből. Nagybirtokos mindössze 3 volt a faluban.⁷

Foglalkozás szempontjából a lakosság még egységesebb volt. A századforduló táján a legtöbben (92%) mezőgazdaságból éltek.⁸ Érthető: a határ *hegyes* (dombos) volt ugyan, de jó minőségű, elég kiterjedt (1782 hold) szántóterülettel, s az állattartáshoz elegendő kaszálóval, erdővel. Ezért az első világháború előtt kevesen jártak ki a faluból, nem *széjjedtek széjjel*; legföljebb kapálni, répaásni jártak át néhányan a szomszédos Barótra vagy a közeli szász falvakba, így Hőltövényre, Botfaluba. Ugyanakkor kaszálni, aratni még idegenből, főképpen Száldobosról is jöttek szegényebb emberek. A rákosiak terményfeleslegüket: fölös gabonájukat, állataikat, állati termékeiket és megfont kenderüket a baróti, ajtai, szentmártoni, kőhalmi, alsórákosi, korondi, udvarhelyi és brassói vásárban értékesítették, *ménlőcsitkókért* pedig a *bojárok* a faluba is kijöttek. Az ipari termékek egy részét, így a textilneműeket és egyszerűbb faeszközöket házilag előállították, többségét azonban városból — Barótról, Brassóból, Kőhalomból — kellett megvenniök, mivel a faluban kevés iparos élt: egy-két kovács, *csizmadia reperáló*, szabó, kőműves. A mesterek szolgáltatásait pénzben fizették.

A környékbeli természeti és gazdasági adottságok a mezőgazdasági munka mellett néhány járulékos foglalkozást tettek lehetővé.

A helybeli cigányasszonyok gyűjtögetett vadgyümölcscsel: málnával, eperrel, szederrel, mogyoróval házaltak Baróton, s árujukért *kóttiséget* (élelmet) kértek. Férfiaik *seprűt* és *kast* kötöttek, amit ugyancsak főzni-
való nyersanyagok, vagy *törökbúza* ellenében értékesítettek (egy fáskosarat karimájáig kellett csöves kukoricával megtölteni). Néhány kevésföldű gazda a határban forró *Mária borvíz* értékesítése révén jutott mellékke-
resethez: azt *évegekbe* dugaszolva, *kóboros* szekéren Alsórákosig, Kőhalomig is elvitte. Más, a „napjait szekerességgel tötögető“ férfiak Udvarhelyre fuvarozták a rákosiak piacra szánt gazdasági terményeit és faluról-falura Bölönig a meszet, amit pár *jó erős* gazda három-három napszámossal segítségével mázsaszámra égetett.

Jó pénzforrás volt a *kökény virágzásakor* a Kormosban, *vető- és emelőhálóval* folyó halászat, a szekérszámra kifogott halat ugyanis Erdővidék folyótól távolabb eső falvaiban élelmiszerért vagy pénzért szívesen megvették. Mind a mészégetés, mind a halászat és vadászat jogszokásait az erdőbirtokosság szabályozta. Többen foglalkoztak telenként villahajlítással, gereblye, kerék és szekérkészítéssel, de termékeiket helyben kevesen vásárolták meg, mivel „Rákoson mindenki tud mindent“. Végül azok a 15 éven felüli fiatal legények, akik *elszakatkozhattak*, mert otthon a gazdaságban tudták nélkülözni munkaerejüket, kőbányába jártak, az alsórákosi *Kecskésbe*, vagy ölfát vágtak a *Rika* vagy a *Hagymás vágterein*, illetve a vasúton fejszével *silpereket* (vasúti talpfa) hasogattak, sőt kevesen Brassóban a gyárakban vállaltak munkát.

Mindezen foglalkozások közül a családi munkamegosztás szempontjából elsősorban a gazdálkodás érdekel bennünket.

A munkák megszervezése a családban

A felsórákosi családok túlnyomó többsége emlékezet szerint kislétszámú volt. A fiatalok ugyanis ritkán maradtak az öregekkel *egy kenyérrön*, osztatlan gazdaságban, s akkor is legföljebb csak az egyik gyermek családja, ha *egyezni tudott* velük. A szaporulat is alacsony volt, s az anyagi helyzettől függött: hogy a vagyon ne oszoljék, a nagygazdáknak rendszerint csak 1, a középgazdáknak 1—4 gyermekük volt; annál több (akár 8—10 is) csak néhány szegény pásztorcsaládban született.

Így ritka volt az a gazdaság, amelyik fölös munkaerőben tobzódott, legtöbbször még a szükséges sem került ki. De azért az egy fedél alatt élők igyekeztek maguk megbírkózni a feladatokkal. A munkák elosztása a gondosabb házastárs — rendszerint a férfi — három nemzedék együttélése esetén az öregebb, tapasztaltabb gazda feladata volt, az tervezte el minden egyes hétre, hogy ki mit csináljon, „ha az idő belé nem szól“. A családtagok erejük, a munka jellege, s az abból következő helyi hagyományok valamint a családi és egyéb körülmények szorítása szerint kaptak feladatot. A 8 éves *gyermököt* már igénybe vették, a 12 éves már rendszeresen dolgozott a mezőn, a 15 éves pedig már majdnem mindenhez értett. Ha öreg volt a háznál, az is addig dolgozott, ameddig csak tudott. Típusos gyermekmunka volt szántáskor a betanulatlan igásállatok vezetése, később a magos kender, ill. a búzatábla őrzése; öreg férfiaké a kézi-cséplés. Az idős asszonyokra a gyermekgondozást, főzést bízták, mert ezekhez nem kellett sok erő. Annál több a kaszáláshoz, erdőléshez, amit azért lehetőleg fiatal vagy javakorabeli férfiak végeztek; de ha azok hiányoztak — pl. háború idején — az asszonyok is rákényszerültek. Noha a legtöbb gazdasági munkában a férfiak és nők egyaránt részt vettek, a férfiakat tartják a *kenyérkeresőknek*. A kenyérkereső tevékenységét többre értékelték az *asszonydolognál*, azaz a házimunkánál. Ebbe viszont a férfiak nem igen kapcsolódtak bele, mert meg is szólták volna érte: aki

mosni, varrni, főzni tudott, *női alkotásúnak* mondták, azt pedig, aki orsót, guzsalyt vett a kezébe, *Kati férfinék* csúfolták.

Ha csak a szükség törvényt nem bontott, igyekeztek a megszokott rendet betartani.

A földművelő munkák megosztása

A jó kenyeres Rákoson a *ganyézás, szántás, vetés* és *bornálás* a gazda dolga volt. A trágyát, hogy később ne legyen baj vele, a nyár eleji *munkaközön* (tavaszi vetés és kapálás között) avagy a *szénacsinálás* után, szekerén vitte ki az *ugarra* (az 1950-es évekig, az mtsz. megalakulásáig *hármashatár* rendszerben művelték a földet), s ott *honcsokokba* (csomó) lehányta. A 12—13 éves gyermek már egyedül megrakta és le is üritette a szekeret, tehát önállóan dolgozott, de csak *vasvillával*, mert az első világháború előtt használt *favillát* csak felnőtt bírta fel. Szántás előtti napon a család együtt *elterítette* a csomókat. Az ugart háromszor szántották, azt tartván, hogy 'három szántás három karima kenyér, egy szántás egy karima kenyér'. *János nap* környékén (jún. 24), amint a föld megázott — száraz földbe nem ment bele az eke — a gazda *megugarolta*, kb. egy hónap eltelte után *zabaratóskor forgatta*, majd a búzacséplés lejárta után *Szentmihály* (szept. 30) vasárnapja előtt sor került a *vetési szántás-bornálásra*. Mindhárom szántás egyformán sekély volt, mert ez esetben a föld úgy *megkészült*, mint a hamu, míg mély szántás esetén *felszaggatódott*, *honcsokos* lett volna, s ilyenkor a rögöket a család tagjainak külön el kellett volna *verniük*. A szokásosnál is sekélyebbre szántották az oldalas helyek *forogványos* (agyagos) talaját. A *szikán* (hitvány, lágy) földet *fagerendelyes szebeni*, a homokosat *cili* (Semmerhalter) féle *váltósekével*, az egyenes terepet pedig *balogekével üttették össze*, vagy *kétfelé*, aszerint, hogy a széle volt-e *lemaradva* vagy a közepe, illetve merrefelé lejtett. Ha az igába fogott ökör, tehén, bivaly, vagy ló *nem járt meg* magára, „még nem vót bétanulva”. *béröske* 8 év körüli gyermek oldalról *ostorral riasztotta*, vagy előlről a barázdában vezette. A gazda távollétében vagy ottlétekor tanulásképpen a 12 éves fiú, néha lány is, az ekeszarvát fogta, a 15 éves pedig már önállóan is szántott. A vetést csak 16—18 éves korban tanulta meg a nagylegény, de ezt a kényes munkát lehetőleg a legtapasztaltabb családtag, maga a gazda végezte; mivel a nyakába akasztott *zsákból* a búzát úgy kellett elhintenie, hogy se túl sűrűn, se túl gyéren ne keljen. Ezalatt a gyermek etette az állatokat; majd a *lebornáláskor* ostorral hajtotta azokat. Egy nap csak annyit szántottak, amennyit bevetettek és le is boronáltak, mert féltek, hogy megváltozik az idő.

A leendő *tavaszhátárt* kétszer szántották: aratás után — ez volt a *torlóbuktatás*, és április végén Szentgyörgy naptól május 9—10-ig *vetés alá*. A kukoricát az első világháború előtt a szántatlan földre hintették, s úgy *szántották be*, majd újra *szórtak* egy rendet és beleboronáltak, hogy ha egy része kifagy, maradjon úgy is. Az 1920-as években eke után sorba kezdték vetni, és mert ehhez a munkához már kevesebb szakértelem kel-

lett, bárki, gyermek, öreg egyaránt végezhetette. A kukorica tábla szélébe az asszony fehér, közepibe pedig 1—2 sor tarka *fuszulykát* ültetett. Aki ezt *restellte* megtenni, megszólták. Végül 1—2 hét múlva a gazda elhintette az árpát, zabot is.

A jó termést nemcsak gondos talajműveléssel, a vetőmag csiraképeségének kipróbálásával és szakszerű vetéssel, hanem kultikus cselekedetekkel is biztosítani igyekeztek. Így a vetéshez fogó gazda megemelte a kalapját, s fohászzkodott: „Istenem, adj áldást munkám után“. A mák elszórásakor ezt mondták: „Akár legyen, akár ne.“ A földreszórt kendermagot pedig így biztatták: „Nőjj nagyra, mint Bara!“ A kendert vető férfitől azt kérdezték: „Felhúztad-e jól a gagyádat?“ — mert azt tartották, attól nő fel a kender is magasra.

2—3 héttel a vetés után a gazda kiment a határra *megvizsgálni*, hogy kelt a vetemény? Ha gyérnek ítélte, még rozst boronált bele, vagy a búza közé *árpát, tavaszbúzát* vetett, hogy a burján *el ne ölje*. Legrosszabb esetben, ha nagyon gyéren kelt, újraszántotta a földet. Így aztán ritkán lett *tövises* a búza, nem igen kellett *szúrkálóvassal gyomlálni*. Ez egyébként annak a családtagnak jutott volna, ki éppen *érkezett* (ráért).

A *veteményös* (kert) felásása, *beültetése* (főként borsót, hagymát, fokhagymát, ugorkát, káposztát természetek) és *megtakarítása*: gyomlálása, kapálása, valamint a virágoskert gondozása asszonyi munka volt, amit alkalmanként 8—10 éves gyermek, nagyleány, öregasszony is végezhetett.

A kukorica háromszori megkapálása és *megfiókolása* hosszú időt vett igénybe, ezért azt az asszonyok, 10—12 évesnél nagyobb gyermekek és férfiak végezték. Az 1930-as évektől fokozatosan tért hódított a *lókapa*, mellyel a sorok közét *meghuzatták*.

Mikor már *szemzett* a búza, a gyermekeket *pitymallodáskor* és este felé kiküldték a határba, hogy míg a harmat elszárad, ill. besötétedik, kicsi *haranggal* vagy *csergetővel örözzék, kerüljék* a búzatáblát, s a madarakat „haj hó veréb!“ kiáltással elriasszák. Öregek is láttak el hasonló feladatot, s ezt a célt szolgálták a vetésbe állított csóvák, sőt a falu köré, gyűrű alakba vetett rozs is, amit a madarak nem szerettek, s amit *csergetőnek* neveztek.

Aratni *Jakab nap* (júl. 25) táján kezdtek, mihelyt valamelyik táblában *megpirosodott, jó zsengére* ért a búza. Fokozatosan sorra vették az északosabb oldalakat is. A gazdák földjei ugyanis — lévén, hogy a tagosításba a rákosiak nem egyeztek bele — a kollektivizálásig szétszórta, apró parcellákban helyezkedtek el. A búza után a rozs, majd az árpa, s legvégül a zab következett. Előzőkkel *István királyig* (aug. 20), rossz időben is végeztek, a zabot *Kisasszony napja* (szept. 8) körül aratták.

Az első világháború előtt mindenki *sollóval* aratott. Az 1920-as években, néhány nagyobb gazda meghonosította az *alvidéki szászoknál* látott *kasza rendszert*, mert úgy találta, hogy azzal szaporább a munka, s a szalma is több. A lakosok többsége azonban sokáig *leszólta* az új módszert, mondván, hogy a kaszától *elromlik, elperjésedik* a föld, s a szem is elvesz, míg a sarlóval végzett munka *tiszta*, a kéve *büteje* egyenes, a

rakás szép. Az idősebb nemzedék még az mtsz-ben is kitartott a sarló mellett, arra esküdve, hogy jövedelmezőbb a vele való munka, mivel azt egy személy is elvégezheti, s így a kereset nem oszlik. Az asszonyok különben sem szerettek kasza után szedni. Az eszköz megválasztása a gabona minőségétől is függött: a *döttes bossót*, búzát sarlóval vágták, mert a kasza *esszezuvalta*, a *gyenge, gyér* búzát viszont mindenki kaszával aratta. E vetélkedésre csak az utóbbi öt évben a C₁₂-es kombájnok megjelenése tett pontot.

Mivel az aratás sürgős munka volt, rendszerint az egész család résztvett benne; legfőljebb az egyik asszony maradt otthon *délebedet főzni*. A gyermekeket, főként azért vitték, hogy *szokjanak*. A legkönnyebb teendőt a *kötélvetést* a 8 éves már elleste; a 10—12 éves viszont már aratgató is, megmutatták, hogy fogja a búzát, *hajtsa rea* a sarlóra, s ha baleset érte biztatták: „no, immár megtanolsz aratni, mer elvágtad a kezedet“. Egyébként sarlóval aratáskor nem mindig osztották meg a feladatokat. Sokszor valamennyi arató (12 évesnél idősebb családtag) egyaránt *elé is vetette*, s a földre terítette a *kötelet* (azaz vágott egy-egy *tincs* hosszúságú búzát *esszesírtette* a szálakat, fejüknél 2—3 szállal megtekerte és kétfelé nyitotta) *vágta* is a gabonát, s *markot* is *hajtott*, vagyis 4—6 maroknyit tett a kötéltre, sőt *be is kötözte* a kévét. Utóbbi nehezebb munka volt, mert a nem elég szoros kötelű kéve szekérre *vetéskor elduvadt*, azaz kihullott belőle a megszáradt marok, s ezért ezt rendszerint vállalta a gazda vagy a fiúgyermek. Ilyenkor mindannyian arattak, s míg a férfi egy kévét bekötött, a nő kötelet vetett, s egy markot vágott bele.

A *kaszával aratás* férfimunka volt. Tetszés szerint, volt aki *reja vágta* az álló gabonára vagy *levágta* a földre. A kaszára illesztett *kicsi gereblye* vagy *meghajtott* (hajlított) *vessző* szépen *hajtotta* a gabonát úgy, „hogy a büte mind egyfelé, a feje mind másfelé nézett“. Ha csak kétagú volt a család, az asszony kötelet vetett, majd 1—2 *rend* levágása után közösen kézzel vagy sarlóval *összeszedték* és *felkötötték*. Gyakrabban 4 személy dolgozott együtt: a *kaszás*, a *kötélvető* (anyós vagy anya), a *marokszedő* (az asszony) és a *kötöző* (após). A földre *levágott* gabonát is kévébe kötötték, csak akkor *takarták fel* és *rakták buglyába*, ha *erős gyenge*, kicsi volt az.

Estefelé vagy felhős időben, hogy az eső szét ne verje, már délig *kézen eszehordták*. (Ha gyermek volt, az *gyűtött, kerekített* 18 kévét egy helyre, s a gazda vagy *aki érte* (ráért) *rakásba tette*: a *fenékkévére* négy *rendben* négy *keresztet* rakott, végül is a *tetőkévével* *befedte*. A 18 kévés *rakást kalongyának* is nevezik, tekintve, hogy a XIX. századi 30 kévés kalongya feledésbe merült. Ha *nyessebb* (nyers) volt a zab, *gullába felállogatták*, hogy *száradjon ki*, ne *ereszködjön meg*, ne *fújja meg magát*, ne *penészedjön meg*. A megázottat is *felverték*, hogy *száradjon*, mert hanem megzöldült s kikött. Ha meg túl száraz volt a learatott gabona, minden kévét *lábba raktak* s csak reggel tették rakásba. A rakások a *torlón* sorban helyezkedtek el, hogy a hordáskor szekérrel ne kelljen kerülgetni.

Augusztus vége felé a megszáradt gabonát *esszehordták*. A házi cséplés idején — a múlt században — s ritkább esetben később is ha az elég

tágas volt, a csűrbe rakodtak. Ilyenkor a hordásra elégséges volt a család munkaereje. A gazda kétágú kévehányó villájával a szekérre hánta a kévét, ahol a rakó (felesége vagy 10—12 évesnél nagyobb gyermeke) irányítására figyelve úgy rakta azokat, hogy majd a csúf ódalokon bejőve se suvadjon el a szekér.

A rozst az utóbbi időig hazahordták és zsúpnak, illetve asztagfödélnek kézicséppel kicsépeltek. A zabot is csak újabban adták gépbe. Mégis, „rég kiment a divatból“, hogy a gazda a fiával csépelje, szórólappáttal elévesse a csűr lepucolt földjére, vágógerebjével felvágja, felezővel elseperje (lefelezzze a polyvát), mert e munkát rendszeren idegenekre bízták.

A közös határbeli veteményeket — paszulyt, mákot, stb. a megsza-
badított napokon szedhették; a kukorica betakarításának csak október elején jött el az ideje. Ilyenkor a falu apraja-nagyja kint volt a földeken, s a határ két nap alatt le is fogyott. Előbb kitepték a paszulyt, amit később otthon cséppel vagy sulyokkal az asszonyok kicsépeltek, illetve a tarkáját kézzel kibontották; majd a csöveket törték, szedték a vállukra vetett zsákba, öntötték a pólyahordó kasba, majd abból a szekérbe. Végül sarlóval a kórókat is learatták, felkötözték, s hazaszállították. Otthon a csutikáról (torzsa) kézibontóval a család valamennyi tagja egyaránt morzsolta a szemeket. Hasonlóképpen, ha a téli nagy hidegben nem mehetett sehova, a gazda is huzogatta, takarította az asztalra töltött lencsét, paszulyt is.

Az állattartással kapcsolatos munkamegosztás

Az 500—600 ökrös Felsőrákoson a jószágot tavaszi kihajtástól az őszi berekedésig kilenc pásztor ügyelte. Csordában legeltek az ugaron, tarlón és a legelőn a juhok, disznók is. A makkos disznók december végéig, a ridegek pedig egész télen kint jártak.

Így az állattartással kapcsolatos gondok a családra leginkább télen és koratavasszal hárultak. Nyáron legfeljebb egy-egy marhát hizlalásra tartottak otthon. A nagyállatok általában a férfi, a disznót és majorságot az asszony gondozta. Szükség esetén a családtagok helyettesítették egymást. Több helyen a ganyékihányást és aljazást rendszeresen a 10—12 éves fiúgyermek kapta feladatul, „s mihelyt felérte“, kefével, vakaróval pucolta is a marhát. Takarmányként szénát, sarjút, kevés rázottal, szalmát, kórót vagy kukoricalevelet tettek a jászolba, vagy cseberben polyvát áztattak, amibe répát reszeltek. A fejés inkább asszonyi munka volt. Az állatok őrzésére csak télen és koratavasszal, ill. igázáskor került sor.

Munkamegosztás a szénamunkában

Az első világháború előtt a rákosiaknak kevés szénatermő területük volt. A réti kaszálókat fokozatosan a Baróti Dánéroktól vásárolták. Ettől kezdve ritka volt az a család, amelyik maga is meg tudott bírkozni a sürgős szénamunkával. Ilyen helyen a gazda 12—13 évesnél idősebb fiával le-

kaszálta a füvet, a család többi tagja, öregek, gyermekek pedig *takaróvillával megforgatta, merekébe* (3 villányi egység) *feltakarta*, majd másnap ismét elterítette, s végül 2—3 rázásra azt buglyába rakta.

Munkamegosztás az erdőlésben

A kiterjedt erdőségek közkezelés alatt álltak. Az *erdőbirtokosság* közös telekkönyvben tartotta számon, hogy kinek hány *erdőjoga* van s az arra járó *faosztások* (1 holdra 1 terű: 4—5 szekér fa) *taxa* lefizetése ellenében az *erdőgazda* tudtával, a kiparcellázott erdőrészből lehetett kivágni. Az *erdőlés* férfi munka volt, 16—18 éven felüliek végezték. A gazda nagypénteken, mielőtt a fa *mezgéje* feljött, fejszével vagy fűrészsel, fia, felesége segítségével kivágta, *felkészítette*, s csomókba, ölekbe összerakta a mésszel, *hóttszénnel* megjegyzett fát, amire nyáron át őrvigyázott. Haza csak betakarodás után, a *bészabadított* napokon lehetett hordani, de a fa tulajdonosa köteles volt előzőleg szekérutat nyitani hozzá. A *tilalmas erdőlést* büntették. Nyáron *hullafát, gyértést* (gyérintés által vágott szárazfát) cédula ellenében bárki kapott.

Munkamegosztás a házi- és kendermunkában

A mindennapos sepergetés, ágyvetés, mosogatás, fa- és vízfordás, meg a főzés *asszonymunka* volt, amit dologidőben lehetőleg az öregasszony vagy leánygyermek végzett. A család nőtagjai hetenként *megsúrolták* a *faedényt*, lapítót és padlódeszkát, vagy a tapaszos földet annyiszor *sikálták* — hintették meg homokkal és polyvával, ahányszor *felromlott*. Kéthetenkint 10—12 kenyeret sütöttek, 4—6 hetenkint *szapultak*. Pünkösdre belülről-kívülről kimeszelték a házat, sőt Szent Mihály (szept. 30) vasárnapjára kívülről is megtapasztották. Gyermekre rendszeresen az udvarseprést és az aprófa behordását bízták.

A kenderrel kapcsolatos munkák javarészt az asszonyok végezték, de vetni, áztatni, matollálni, a fonalat a szövőszékre *feltekerni, felhajtani* a férfiak segítettek.

12 éves korától, ha az iskolából kikerült, a leány minden munkát igyekezett megtanulni, mert a legényeket könnyen lebeszéltek a lusta leányról, aki „még a házat se tudja kiséperni“.

Téli időben az *ezörmestör férfiak* megjavították a szerszámokat, megtisztították az ekét, taligát, szekeret, *degenyettel* (keréksár) megkenték a kerékfejet, tengelyt, sárga sárral a fentőket, hogy a fa ne *vásolják* meg, villát hajlítottak, gereblyét, kaszanyelet faragtak, egyszóval előkészültek a mezőgazdasági munkákra.

*
* *

A kislétszámú családok azonban nem tudtak minden létfenntartással kapcsolatos munkával megbírkózni. Ráadásul erejüket időnként betegségek, öregség és más természetű bajok gyengítették. Meg aztán a falusi ember életében az *idő* (időjárás) volt a gazda. Így legtöbbször reászorultak a külső segítségre is. Ez alapulhatott kölcsönösségen, így a *ganyézó-, zabarató-, búzahordó-, cséplő* (géppel cséplés esetén)-, *házépítő-, kútásó-, fonalforráló* (fonalfehéřítő), *szapulló- és paplanvarró kaláka*; kölcsönös szívessegen: mint a lakodalom, temetés, disznóölés esetén a szomszédok segítsége; vagy alárendeltségi alapon, mint a napszámos munka, részes munka és ledolgozás. Előbbiek azonos, utóbbiak egyenlőtlen vagyoni helyzetet feltételeztek. Végül az együttdolgozásnak más indítékai is lehettek: így a szórakozás — a *fonó, tulufosztó kaláka* esetén, és a közösség érdekeinek szolgálata a közmunkák révén. Ezek összefüggéseit egy következő dolgozatban tárgyalom.

JEGYZETEK

- ¹ Szabó László 1967, 219—235; 1968.
- ² Szabó László 1968, 157.
- ³ Kós Károly, dr. 1969, 231—236; 1972, 81—96.
- ⁴ Ilyenek korábbról: Szendrey Ákos 1938, 273—286; Fél Edit 1940, 361—379; Kresz Mária 1944, Kodolányi János ifj. 1963, Szabó László 1965, 133—158; Janó Ákos 1966, 517—527; Nagy Benjámın 1967, 82.
- ⁵ A családi munkamegosztást tárgyal a szakirodalmunkban Fél Edit 1941; Morvai Judit 1965; Jávor Katalin 1966. és Gazda Klára 1978.
- ⁶ Egyed Ákos, 1974—1975, 82—83.
- ⁷ Csíki Ferenc 70 éves gazdálkodó, egykori birtokossági elnök szíves közlése.
- ⁸ Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat.

SZAKIRODALOM

EGYED ÁKOS

1974—1975 *Erdővidék társadalma a XVIII. század közepén*. Aluta VI—VII. Muzeul Sf. Gheorghe — Sepsiszentgyörgyi Múzeum, 73—84.

FÉL EDIT

1940 *A társaságban végzett munkák Martoson*. Néprajzi Értesítő XXXIII 361—379.

1941 *Kocs 1936-ban*. Budapest.

GAZDA KLÁRA

1978 *Munkába nevelődés Eszteineken*. Népismereti Dolgozatok. Bukarest.

JANÓ ÁKOS

1966 *A társasmunkák és kendermunkák társas jellege Szatmárban*. Ethnographia LXXVII. 4. 517—527.

JÁVOR KATALIN

1966 *A parasztcsalád munkamegosztása egy nyírségi faluban*. Közlemények a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetéből. 19. Debrecen.

KODOLÁNYI JÁNOS, ifj.

1963 *Segítséggel végzett munkák két ormánysági községben*. Néprajzi Közlemények VIII. 2—4, 361—368.

KÓS KÁROLY, dr.

1969 *Vechi forme de muncă agricolă în câteva sate din jurul Clujului*. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965—1967. Cluj 231—236.

1972 *Kalákák és egyéb munkaformák a régi Bodonkúton*. Népelet és néphagyomány. Bukarest 81—96.

KRESZ MÁRIA

1944 *A gyermekkor és ifjúkor néprajza egy kalotaszegi faluban*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára. Budapest.

MORVAI JUDIT

1956 *Asszonyok a nagycsaládban*. Budapest.

NAGY BENJÁMIN

1967 *A társadalmi szervezet befolyása egy palóc falu építkezésére*. Műveltség és hagyomány I—II. Debrecen. 67—96.

SZABÓ LÁSZLÓ

1965 *A paraszti munkaszervezet és társasmunkák a Zempléni hegyvidéken*. Néprajzi Értesítő XLII. 133—157.

1967. *A népi társasmunkák kutatása*. Ethnographia. LXXVIII. 219—235.

1968 *Munkaszervezet és termelékenység a magyar parasztságnál*. A Damjanich János Múzeum Közleményei 15—18. Szolnok.

SZENDREI ÁKOS

1933 *A népi társasmunkák és összejöveteleik*. Ethnographia. XLIX. 273—286.

DIVIZIUNEA MUNCII LA GOSPODĂRIILE ȚĂRĂNEȘTI DIN RACOȘUL DE SUS

Rezumat

Munca, ca activitate productivă are un rol hotărîtor în formarea raporturilor între oameni. Formele de organizare ale muncii crează condiții pentru continuarea culturii tradiționale, materiale și spirituale. Literatura de specialitate face diferență între muncile organizate în gospodăriile țărănești și acelea care ies din cadrul acestora. Lucrarea de față analizează organizarea muncii în familie și referirile sociale ale acesteia în Racoșul de Sus.